

УДК 339.92

Січко С.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та управління персоналом
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

INFLUENCE OF TRANSNATIONAL CAPITAL ON THE GLOBAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

Сучасний стан розвитку світової економіки характеризується процесами фінансової глобалізації, яка пов'язана з діяльністю транснаціональних корпорацій. У статті проаналізовано динаміку, структуру та ключові індикатори прямого іноземного інвестування та міжнародного виробництва таких корпорацій. Проаналізовано активність транснаціонального капіталу та визначено вплив транснаціональних корпорацій на світову економіку.

Ключові слова: транснаціональний капітал, світова економіка, ТНК, прямі іноземні інвестиції, фінансова глобалізація.

АННОТАЦИЯ

Современные тенденции развития мировой экономики характеризуются процессами финансовой глобализации, которая связана с деятельностью транснациональных корпораций. В статье проанализована динамика, структура и ключевые индикаторы прямого иностранного инвестирования и международного производства таких корпораций. Проанализирована активность транснационального капитала и определено влияние транснациональных корпораций на мировую экономику.

Ключевые слова: транснациональный капитал, мировая экономика, ТНК, прямые иностранные инвестиции, финансовая глобализация.

ANNOTATION

Modern stage of world economy development is characterized by processes of financial globalization, which is connected with the activity of transnational corporations. The article analyzes dynamics, structure and key indicators of foreign direct investment (FDI) and international production of TNC. The activity of transnational capital was analyzed and the influence of TNC on the world economy was determined.

Keywords: transnational capital, world economy, TNC, FDI, financial globalization.

Постановка проблеми. Однією з головних характеристик сучасного етапу розвитку глобалізації є поява та стрімкий розвиток транснаціонального сектору в структурі світової економіки. Процеси фінансової глобалізації, інтеграція країн у світову фінансову систему – незворотні, а ефект функціонування світової економіки під впливом транснаціональних корпорацій (ТНК) постійно росте. Глобальний капітал на основі інтенсифікації виробничої та інвестиційної діяльності, що супроводжується об'єднанням окремих економічних суб'єктів у єдине ціле, відіграє провідну роль у посиленні міжнародної економічної взаємозалежності.

Використовуючи свої фінансові та виробничі потужності, ТНК мають всі можливості безпосередньо впливати на економіку країн та диктувати умови конкурентам, уряду та створювати власні стандарти в економічній та соціальній

сферах. Вищенаведене свідчить про актуальність дослідження впливу транснаціонального капіталу на розвиток світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню діяльності ТНК присвячено чимало робіт як у закордонній, так і у вітчизняній літературі. Зокрема це праці Дж. Бейлі, Дж. Даннінга, С. Хаймера, Г. Давтяна, А. Ковальової, Д. Лук'яненко, Ю. Макогона, О. Рогач, В. Рокоча.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на глибоке дослідження впливу транснаціонального капіталу на світову економіку, залишається невирішеним ряд проблем, серед яких регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, що вимагає більш глибокого наукового дослідження.

Метою статті є дослідження впливу транснаціонального капіталу на світову економіку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова глобалізація, інтеграція країн у світову фінансову систему, суттєвих змін зазнала з 1970 р., та найвагоміші зміни спостерігались з 1990 р. Наприклад, у 1970 р. ТНК в світі налічувалося 7 300, на початку 90-х рр. їх кількість досягла 37 000. За останні двадцять років кількість ТНК зросла в 2,8 рази, а число їх закордонних філій – у 4,5 рази. У 2012 р., за даними ЮНКТАД, у світі налічувалося 82 000 ТНК, причому дохід від реалізації їх іноземних підрозділів досяг 30 трлн дол. США, у 2013 р. цей показник сягнув 34,508 трлн дол. США [6].

За оцінками ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку – ЮНКТАД), сумарна додана вартість усіх ТНК у 2013 р. складала 7,492 трлн дол. США, що відповідає приблизно чверті світового валового продукту. У 2013 р. на закордонні філії припадало більше однієї десятої глобального ВВП та третина світового експорту. З 26,313 трлн дол. США сумарних об'ємів прямих іноземних інвестицій у 2013 р. близько 70% знаходиться під контролем ТНК.

При цьому найбільше ТНК у таких розвинених країнах: в 2013 р. в США (26,4%), Китай (14,6%), Японія (13,6%), Франція (6,4%), Німеччина (6,4%) і Великобританія (5,4%) та 27,2% ТНК розташовані в інших країнах світу [6].

Результатом процесу глобалізації є розширення і поглиблення діяльності ТНК. Із 1970 р. сукупні активи іноземних філій зросли більш ніж у 18 разів та в 2013 р. дорівнювали 96,625 трлн дол. США. На філії припадало більше ніж 7,7 млрд дол. США виробництва доданої вартості, що відповідає 2,3% приросту глобального ВВП. У 2013 р. близько 70,7 млн осіб працювало в філіальній мережі ТНК, що в 3,3 рази більше ніж у 1990 р. [6].

У 2013 р. спостерігалось подальше розширення міжнародного виробництва, яке зросло на 9% за обсягом продажів, на 8% за обсягом активів, на 6% за доданою вартістю, на 5% за обсягом зайнятості та на 3% за обсягом експорту (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка основних показників прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та міжнародного виробництва у 2011-2013 рр.

Показники	Роки		
	2011	2012	2013
Приток ПІІ, млрд дол. США	1 700	1 330	1 452
Відтік ПІІ, млрд дол. США	1 712	1 347	1 411
Весь обсяг ввезених ПІІ, млрд дол. США	21 117	23 304	25 464
Весь обсяг вивезених ПІІ, млрд дол. США	21 913	23 916	26 313
Трансграничні злиття та поглинання, млрд дол. США	556	332	349
Обсяг продажів закордонних філій, млрд дол. США	28 516	31 532	34 508
Додана вартість закордонних філій, млрд дол. США	6 262	7 089	7 492
Сукупні активи закордонних філій, млрд дол. США	83 754	89 568	96 625
Експорт закордонних філій, млрд дол. США	7 463	7 532	7 721
Зайнятість закордонних філій, тис. осіб	63 416	67 155	70 726

Джерело: [6]

Процесу глобалізації значно сприяє глобальне виробництво та інвестиційні рішення ТНК. Розмір транснаціоналізації виробництва та капіталу може бути оцінений за динамікою ПІІ та індексом транснаціоналізації.

Для оцінки рівня транснаціоналізації виробництва і капіталу проаналізовано динаміку прямих іноземних інвестицій та індекс транснаціоналізації.

У 2012 р. середній рівень транснаціоналізації 100 нефінансових ТНК складав 61,1% (табл. 2).

Американський та японський індекси транснаціоналізації нижчі за середній рівень, оскільки вони орієнтовані в основному на вну-

трішні ринки, на яких сконцентрована найбільша частина активів, людських ресурсів та продажів.

Індекс транснаціоналізації країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою значно нижчий та складає близько 37,9%. Індикси транснаціоналізації свідчать про розподіл ТНК в країнах, що розвиваються, зокрема в Аргентині (74,4%), Індії (70,8%) і Малайзії (60,6%). В Росії була виділена лише одна компанія «Вимпелком», хоча в 2011 р. ЮНКТАД виділив 8 компаній, яким був присвоєний статус ТНК [4].

В цілому розвиток філіальних мереж ТНК напряму пов'язаний з інтересами власника фінансового капіталу, основна мета якого полягає в отриманні високих доходів, тому тенденція спрямування глобальних інвестицій у промисловість з високою трудовою ефективністю, з технічно-обладнаним виробництвом з високим рівнем організації та управління, з меншими витратами виробництва є економічно обґрунтованим. Отже, держава-реципієнт отримує фінансові вливання через прямі іноземні інвестиції, спостерігається прискорення залучення новітніх технологічних досягнень, управлінського досвіду, державний бюджет отримує доходи через стягнення податків із суб'єктів господарювання. Проте можуть виникати й труднощі на шляху ефективного розвитку компаній. Наприклад, представників сторони, що приймає, можуть не допустити до участі в проведених дослідних робіт, можливе встановлення жорсткого тотального контролю з боку ТНК над усіма сторонами діяльності структурної одиниці компанії, яка діє на національному ринку. Також ТНК можуть монополюно диктувати ціни у країнах, що приймають.

Володіючи значним запасом капіталу, материнській компанії доцільно його розміщувати в різних країнах, така географічна різновекторність дає можливість зменшувати ризики, які виникають під час діяльності. ТНК менш вразливий до процесів незбалансованого світового розвитку та кризових явищ економік, оскільки при зниженні ділової активності в певній країні ТНК спирається на підтримку своїх філій у державах, які не охоплені кризою [4].

Потік міжнародного фінансового капіталу в національні економіки здійснюється здебільшого у формі прямих іноземних інвестицій, які, незважаючи на циклічні коливання впродовж 2012-2014 рр., постійно зростали (табл. 3).

Глобальний потік прямих іноземних інвестицій у світовій економіці зріс на 6,2% у 2014 р. порівняно з 2013 р.: від 1,263 до 1,341 млрд дол. США. За прогнозами, якщо макроекономічні умови в середньостроковій перспективі будуть покращені, інвестиції ТНК можуть досягнути 1,8 млрд дол. США у 2015 р. [5]. Найбільшими у світі інвесторами в 2014 р. вперше стали країни Азії, що розвиваються – вони інвестували 440 млрд дол. США, потім – розвинені країни,

Таблиця 2

Рівень транснаціоналізації країн у 2012 р.

	Кількість ТНК	Активи, млрд дол. США		Продажі, млрд дол. США		Кількість зайнятих, млн осіб		Індекс транснаціоналізації, %
		Закордонні	Всього	Закордонні	Всього	Закордонні	Всього	
Всього з ТОП-100, зокрема:	100	7 698,3	12 841,5	5 662,0	8 726,9	9,845	16,875	61,1
США	22	1 731,7	3 295,2	1 322,2	2 441,0	2,644	5,224	52,4
Великобританія	14	1 331,9	1 620,8	972,3	1 348,2	1,042	1,544	73,9
Японія	8	678,7	1 183,7	511,5	976,1	0,508	1,078	52,3
Франція	14	1 002,3	1 699,0	648,3	969,5	1,355	2,192	62,6
Німеччина	10	871,7	1 557,4	808,0	1 096,8	1,290	2,261	62,2
Італія	3	349,5	521,0	250,4	380,6	0,241	0,366	66,3
Швейцарія	5	378,3	465,6	267,8	274,6	0,622	0,738	87,7
Бельгія	1	115,9	122,6	36,0	37,8	0,11	0,118	92,8
Люксембург	1	112,2	114,6	84,0	84,2	0,185	0,244	91,1
Росія	1	33,3	55,4	14,0	23,1	0,034	0,058	59,6
Бразилія	1	45,7	131,5	38,3	47,7	0,016	0,085	44,5
Китай	2	263,1	741,2	182,2	245,0	1,056	1,81	56,1
Швеція	3	126,0	172,5	72,1	85,0	0,121	0,163	77,4

Джерело: [4]

особливо США – 337 млрд дол. США, а далі – країни ЄС – 250 млрд дол. США.

Таблиця 3

Динаміка потоків прямих іноземних інвестицій у 2012-2014 рр., млрд дол. США

Країни/регіон	Роки			Темпи приросту 2013-2014 роки, %
	2012	2013	2014	
Світ	1 280	1 263	1 341	6,2
Розвинені країни, зокрема:	875	797	792	-0,7
ЄС	321	248	250	0,6
США	311	328	337	2,6
Японія	123	136	114	-16,3
Країни, що розвиваються, зокрема:	351	374	486	30,0
Африка	12	14	11	-20,6
Країни Латинської Америки та Карибського басейну	44	31	35	14,3
Країни Азії	294	329	440	33,9
Країни з перехідною економікою	54	91	63	-31,1

Джерело: [5]

Зростання інвестиційної активності в 2014 р. не знижує високу ризикованість прямого іноземного інвестування, зокрема структурні дефекти глобальної фінансової системи, уповільнення економічного зростання в ЄС та існування політичних ризиків в регіонах можуть значно вплинути на прийняття рішення про інвестування. В структурі світових інвестиційних потоків у 2014 р. найбільша частка належала країнам, що розвиваються, – 36% (486 млрд дол. США). Серед країн, що розвиваються, до основних при-

ймаючих країн належать країни Східної Азії – 70,7% та Південно-Східної Азії – 18% всіх інвестиційних потоків до країн Азії та 7,2% припадає на країни Латинської Америки та Карибського басейну. У Східній Азії інвестиції ТНК в Гонконзі (Китай) досягнули історичного максимуму – 150 млрд дол. США, що робить економіку Гонконгу другим інвестором у світі, поступаючись США. Таке зростання спостерігалось здебільшого за рахунок транскордонних злиттів та поглинань і діяльності ТНК, таких як купівля Cheung Kong Holdings Envestraa (Австралія) за 2,4 млрд дол. США та придбання НКТ Group Holdings CSL New World Mobility (Австралія) за 1,8 млрд дол. США. Водночас інвестиції китайських ТНК зростали швидше, ніж приплив інвестицій у країну, досягнувши нового максимуму в розмірі 116 млрд дол. США. В результаті частка між припливом і відтоком змінилася з 11:1 у 2004 р. до майже 1:1 у 2014 р. У Південно-Східній Азії зростання було в основному результатом різкого відтоку інвестицій з Сінгапуру в 41 млрд дол. США у 2014 р. в результаті угод, таких як Temasek Holdings, які придбали 25% акцій AS Уотсон (Гонконг, Китай) за 5,6 млрд дол. США [5].

ТНК з країн Латинської Америки та Карибського басейну (за винятком офшорних фінансових центрів) збільшили інвестиції до США на 14%, або 35 млрд дол. США у 2014 р. Це зростання було обумовлене діяльністю чилійських ТНК, які збільшили інвестиційні потоки на 51%, тобто до 13 млрд дол. США за рахунок зростання внутрішньофірмових позик; бразильських ТНК, які продовжували отримувати виплати кредитів або брати кредити від своїх зарубіжних філій, що призвело до негативного відтоку ПІІ [5].

Дані переконливо свідчать, що нефінансові ТНК світу є основними елементами усього

транснаціонального сектору світової економіки. При цьому в кількісному відношенні вони складають 0,1% від усіх ТНК світу. Саме тому аналіз їх діяльності дає чітке уявлення про процеси, що відбуваються, і тенденції, що виникають, в транснаціональному секторі світової економіки.

Провідні позиції у списку 100-а найбільших нефінансових ТНК світу посідають американські корпорації, а серед них перше місце в цьому рейтингу належить Wall Mart Stores, продажі якої в 2014 р. зросли на 1,5% до 476,39 трлн дол. США. На другому місці знаходиться американська нафтова корпорація Exxon Mobil, чистий прибуток якої впав до 32,6 млрд дол. США. Третє місце в списку належить американській нафтовій корпорації Chevron, прибуток якої склав 19,5 млрд дол. США, тобто зріс на 31,4% [1].

Головною характеристикою сучасної світової економіки є виникнення і активний розвиток самостійного транснаціонального сектору. Економічна потужність ТНК значно перевищує можливості невеликих і середніх країн. Тому сучасну ситуацію у світовій економіці можна охарактеризувати як еру двовладдя та боротьби за економічну владу між країнами та ТНК, яка стане визначальним чинником розвитку глобальних процесів у світовій економіці. ТНК відіграють найважливішу роль у процесі глобалізації, бо, по-перше, їхня діяльність та їхні потреби лежать в основі організаційних і технологічних інновацій, а отже, в основі розвитку продуктивних сил; по-друге, на їх частку припадає найбільша кількість міжнародних транзакцій; по-третє, на сучасному етапі розвитку світової економіки вони можуть планувати, організовувати й контролювати транскордонну діяльність; по-четверте, вони здатні повною мірою скористатися перевагами використання інновацій і сприяти їх розповсюдженню і розвитку; по-п'яте, на відміну від багатьох інших суб'єктів світової економіки, ТНК є активним учасником процесів глобалізації. Вищевикладене дає вагомий підстави вважати, що трансна-

ціональний бізнес є самостійною підсистемою і найважливішим каталізатором процесів трансформації та глобалізації світової економіки [2, с. 523; 3, с. 278].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що у світі роль ТНК посилюється і, навпаки, слабшає роль національних економік, що приводить до протиріччя інтересів. Таке протиріччя може негативно впливати на економічний стан держави. Саме тому виникає необхідність регулювання діяльності ТНК. Отже, з'явившись як результат глобалізації, ТНК почали керувати цим процесом і прискорювати його в цілях максимізації власних економічних інтересів. У зв'язку з тим, що сучасний процес транснаціоналізації набув багатьох нових рис, істотно впливає не тільки на світову економіку, а також на економіку країни, у якій знаходиться корпорація. У перспективи подальшого дослідження входить аналіз впливу діяльності ТНК на національну економіку та рекомендацій щодо регулювання їх діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дані про найбільші корпорації світу [Електронний ресурс] / Fortune 500. – Режим доступу: http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/2014/full_list/.
2. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції. Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій / О.І. Рогач. – К.: Либідь, 2005. – 720 с.
3. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. / В.В. Рокоча, О.В. Плотніков, В.Є. Новицький. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
4. Ghemawat, P., Pisani, N. Are Multinationals Becoming Less Global? [online] Available at: <<http://blogs.hbr.org/2013/10/are-multinationals-becoming-less-global/>>.
5. Global investment trends monitor, 2015. UNCTAD, NY and Geneva, 19, p. 8.
6. World Investment Report 2014: Global Value Chains: Investment and Trade for Development, 2014. UNCTAD, NY and Geneva. p. 264.